PROBLEME COMPLEXE ÎNTÂLNITE ÎN RESTAURAREA POMELNICULUI BISERICII HAGI ENUȘI

Rusalia Crăciunoiu

Unul dintre cele mai vechi lăcașuri de cult, Biserica Hagi Enuși, este construită ca majoritatea bisericilor craiovene, în perioada când Târgul Craiovei ajunge la o dezvoltare comercială apreciabilă, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui următor. Actuala biserică a fost înălțată pe o veche fundație aparținând unei mănastiri, ai cărei ctitori nu se cunosc.

Pomelnicul Bisericii Hagi Enuși a fost scris în parte de Dionisie Eclesiarhul și cuprinde, într-o filă distinctă, numele primilor doi călugări ce au păstorit în vechiul lăcaș: "Varlaam ierom(o)nah" și Rafail ierom(o)nah"* Mai târziu a fost adăugate și alte file de pomelnic ce cuprind numele meșteșugarilor și negustorilor care au contribuit la înălțarea noului lăcaș (între anii 1792-1800), printre care se numără ctitorii bisericii Hagi Enuși. Pomelnicul lui jupan Nicolae Ceaușescu, Pomelnicul lui jupan Dimitrie Potcovnicul, Pomelnicul lui Radu Boiangiu, Pomelnicul lui Dimitrie Argintaru, Pomelnicul lui Costea Închinatorul, Pomelnicul lui Ion Căldărarul, Pomelnicul Cucoanei Anca precum și Pomelnicul Negustorilor de Obște, Pomelnicul Mitropoliților, Pomelnicul de Obște.

Numele Bisericii Hagi Enuși a fost împrumutat de la un negustor craiovean, de origine greacă, de la începutul secolului al XIX-lea. Bogatul negustor, pe numele său Hagi Enuși Costea Petru, a fost epitrop la Biserica Maica Precistă de la Dudu, al casei logofetesei Smaranda Brătiloiu și la Biserica Toți Sfinții, actuala Hagi Enuși.

Biserica apare sub numele de Hagi Enuși începând cu data de 29 iulie 1859, așa cum reiese dintr-o adresă a Consiliului Municipal din Craiova.

Documentul, de o certă valoare informativă dar și simbolică, Pomelnicul Bisericii Hagi Enuși, a ajuns în laboratorul de restaurare carte veche-document, într-o stare de puternică degradare fizică, chimică și biologică datorată atât condițiilor de păstrare improprii dar și unei manipulări necorespunzătoare. Cernelurile ferogalice și conținutul de pastă de cânepă au dus la îmbrunirea hârtiei pe verso, la păstrarea suportului papetar, la fragilizarea acestuia și chiar la franjurarea materialului în urma manipularilor.

Lucrarea este scrisă de mână, cu caractere chirilice, cu cerneală neagră și roșie pe hârtie manuală cu linii de apă verticale și filigran. Sunt prezente, deasemenea, motive florale și geometrice precum și vigniete executate în cerneluri cu coloranți naturali, solubile în apă: verde, albastru, roșu, galben, maro.

Deși, initial, hârtia prezenta un mare grad de rezistență, pe parcursul timpului a suferit o serie de degradări îndeosebi mecanice: rupturi și lipsuri de material, ce au dus la pierderea unor porțiuni purtătoare de informație, rigidizarea suportului, depuneri de ceară, zone de palire a culorii cernelurilor, precum și pete lăsate de insecte, îndeosebi în zona de pliere a fascicolului. Depunerile de praf în mare cantitate de pe suprafața ușor poroasă a hârtiei au contribuit la modificarea culorii suportului papetar, întunecându-l.

Fascicolele lucrării erau dispersate, legătura și coperțile acesteia fiind inexistente. S-au constatat, totuși, unele urme de coasere a fascicolelor.

Având în vedere starea de conservare a lucrării, restaurarea Pomelnicului Bisericii Hagi Enuși a debutat cu dezinfecția într-o etuvă specială în care lucrarea a fost expusă într-un mediu de formaldehidă, timp de 48 de ore. Curățirea mecanică a suprafeței scrise de depunerile de praf s-a efectuat pe fiecare filă cu o gumă moale și prin razuirea ușoară cu un bisturiu fin, înlăturându-se petele de ceară și de insecte fără a afecta scrisul sau cernelurile colorate.

Datorită solubilității cernelurilor, aplicarea tratamentului umed s-a dovedit a fi un proces cu un grad mare de dificultate. În cazul unei stabilități dificile a cernelurilor, prezența unei cantități cât mai mare de alcool ar favoriza păstrarea unei bune aderențe a cernelii la hârtie. Însă, în condițiile unei cantități mai reduse de apă, spălarea nu mai are efectul scontat, impuritățile hidrosolubile din hârtie, pe care trebuie să le îndepartăm, vor trece în mică proporție în apa de spălare. În condițiile unei mari cantități de alcool se produce o foarte puternică deshidratare a hârtiei, prin antrenarea umidității din material odată cu evaporarea alcoolului.

* fila a fost descoperită în arhiva bisericii de preotul D. Bălașa și publicată în Oltenia II, 1941, nr. 5, p. 76-77.

După numeroase încercări, în care alcoolul etilic în amestec cu apa distilată a fost combinat în diverse proporţii, s-a optat pentru găsirea unui prag minim al concentraţiei de alcool pentru care cerneala rezistă. S-a stabilit procentul de lucru de 60 % alcool etilic, 40 % apă distilată. În felul acesta am reuşit colectarea în apa de spălare unei bune părţi din impurităţi şi ca urmare, obţinerea unei curăţiri acceptabile. Totodată s-a realizat o parţială dezacidifizare a zonelor cu text scris cu cerneală ferogalică foarte acidă. Pentru a ameliora deshidratarea materialului am folosit în apa de clătire un adaus de 1 % glicerină, cunoscut fiind faptul că glicerina este o substanţă higroscopică.

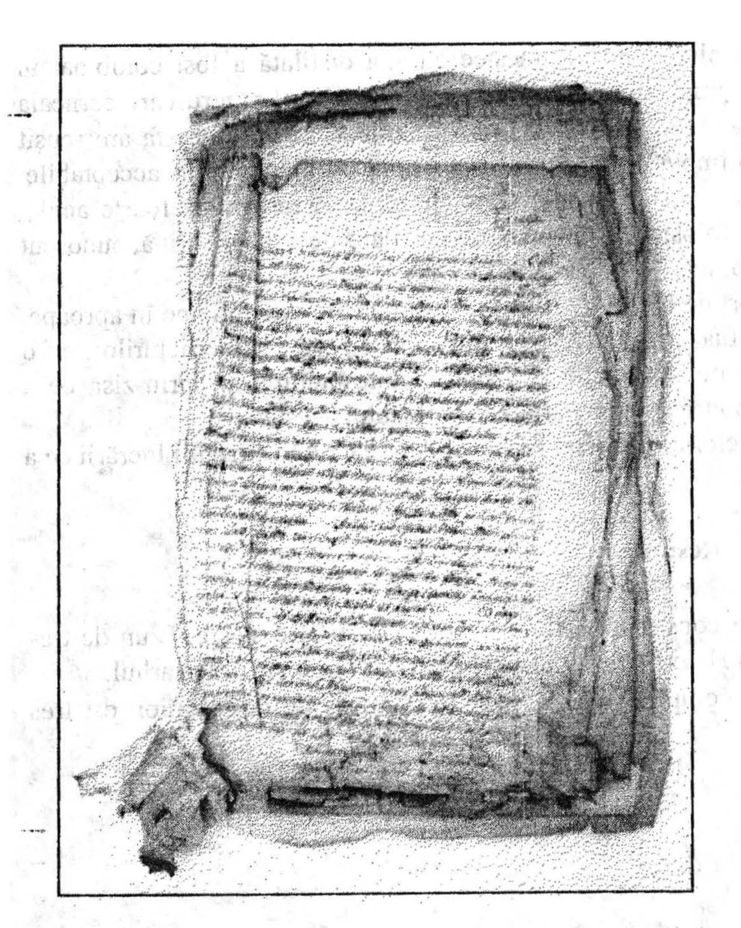
Curăţirea umedă s-a realizat pe un suport de hârtie de filtru prin tamponare din aproape în aproape. Operaţia de incolare pe avers şi revers s-a efectuat prin pulverizare, în scopul protejării cernelurilor, cu o soluţie de carboximetilceluloză. O uşoară presare intermediară a precedat restaurarea propriu-zisă ce a constat în completarea părţilor lipsă cu hârtie japoneză şi îndepărtarea surplusului acesteia.

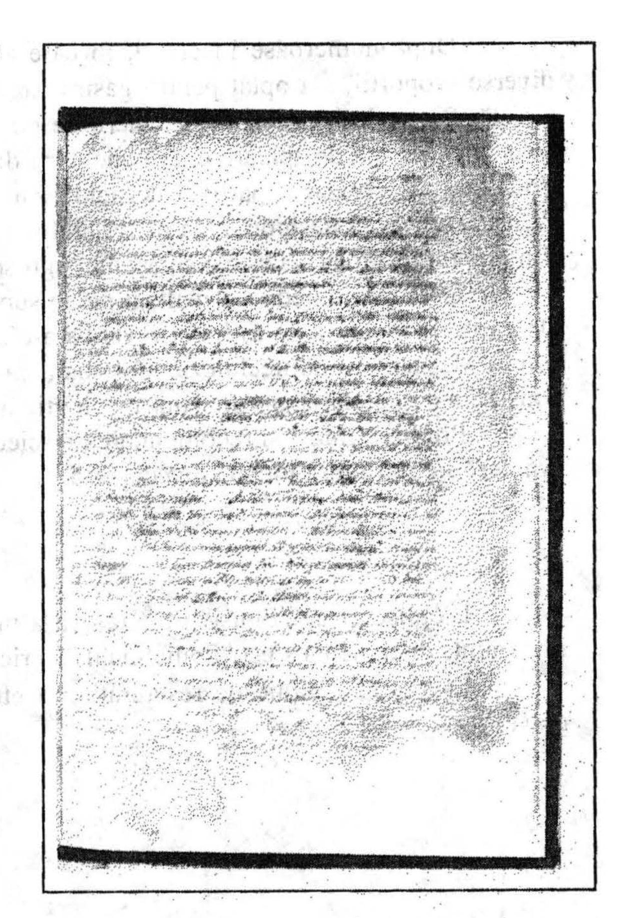
Presarea finală şi recompunerea fascicolelor au încheiat procesul de redare a integrităţii lucrării ce a urmat să fie introdusă într-o nouă copertă.

Résumé

L`èglisè "Hagi Enusi" du Craiova a une construction tipique pour le XVIII-e siècle. L`un de très imporatnts documents s`est "Pomelnicul bisericii Hagi Enusi", qui a été écrit par Dionisie Eclesiarhul.

La problematique de restauration ă ètè complexe parce que le processus de degradation est très grave.

Pomelnicul Bisericii Hagi Enuși (înainte de restaurare, după restaurare)

Pomelnicul Bisericii Hagi Enuși (înainte de restaurare, după restaurare)